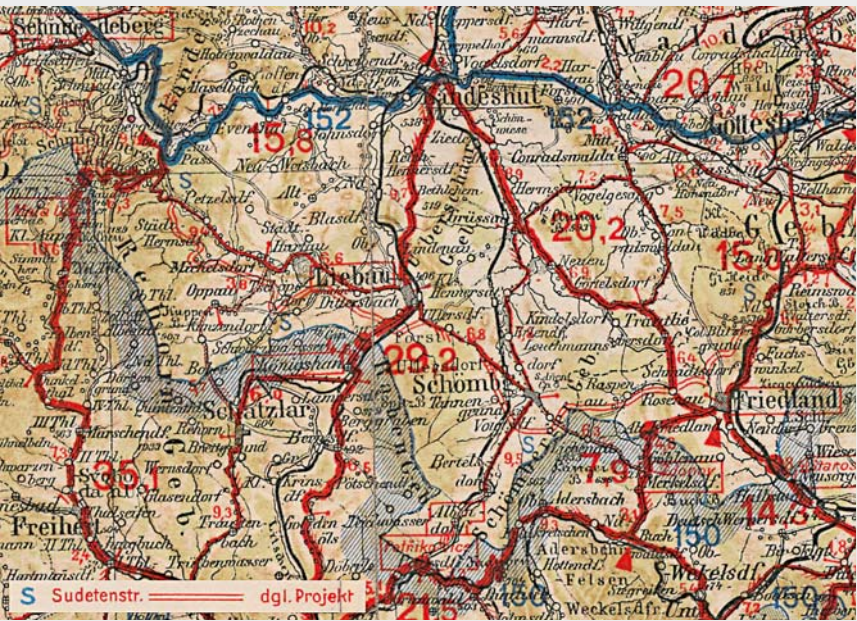

Kamiennogórski odcinek Drogi Sudeckiej

Marian Gabrowski

W latach trzydziestych dwudziestego wieku Niemcy rozpoczęli budowę górskiej drogi, którą dziś nazywa się Drogą Sudecką. Planowano, że będzie ona biegła krawędzią Sudetów: z Gór Izerskich do Karkonoszy i dalej przez Góry Wałbrzyskie i Góry Sowie do Kotliny Kłodzkiej, a następnie na Wysoki Jesionik, gdzie miała zostać włączona do górnośląskiej sieci drogowej.

Południowa część powiatu kamiennogórskiego na mapie samochodowej wydawnictwa Ravensteins. W lewym dolnym rogu fragment legendy z oznaczeniem Drogi Sudeckiej

Oficjalnie głównym zamysłem powstania tej szosy miało być stworzenie nieprzerwanej drogi dla ruchu turystycznego, doprowadzonej w bezpośrednie sąsiedztwo najpiękniejszych punktów widokowych, bez uszczerbku dla krajobrazu i interesów leśnictwa¹. W literaturze można natrafić na tezę o strategicznym charakterze tej drogi², jednak nie potwierdzają tego badania archiwalne³.

Realizację tej rozległej inwestycji podzielono na mniejsze fragmenty, z których do końca drugiej wojny światowej wybudowano jedynie kilka. Próba rekonstrukcji przebiegu całej planowanej Drogi Sudeckiej z pewnością jest dziś nie lada wyzwaniem. Jednak w tym artykule chciałbym opisać zaledwie krótki odcinek tej szosy, biegnący przez ziemię kamiennogórską.

W momencie rozpoczęcia budowy Drogi Sudeckiej brakowało szczegółowego projektu całości jej przebiegu; istniały jedynie mniej lub bardziej doprecyzowane koncepcje, które wielokrotnie modyfikowano w zależności od zmieniających się okoliczności. Świadczyć może o tym wzmianka prasowa z listopada 1936 roku, będąca relacją z budowy przecinającej Góry Izerskie szosy ze Świeradowa-Zdroju do Szklarskiej Poręby. Autor zachwala walory widokowe tego szlaku i dodaje: Oczywiście podróż będzie

w pełni przyjemna dopiero za kilka lat, kiedy Droga Izerska połączy się z Drogą Sudecką. Nie ma jeszcze całkowitej pewności co do jej przebiegu⁴. Następnie opisany zostaje zakładany przebieg dalszej trasy: za Szklarską Porębą szosa będzie wiodła północnymi zboczami Karkonoszy, a potem obok schroniska na Przełęczy Kowarskiej do Rozdroża Kowarskiego. Stąd droga skręci następnie w Dolinę Złotnej, do Lubawki i Chełmska Śląskiego, skąd Górską Drogą im. Adolfa Hitlera można będzie dotrzeć do Mieroszowa. Dalej powinno nastąpić połączenie z Górami Wałbrzyskimi i hrabstwem [kłodzkim]⁵.

Co ciekawe, taki przebieg Drogi Sudeckiej zaznaczono na mapie samochodowej⁶ wydanej tuż po wojnie, gdzie ujęto tę niezrealizowaną w rzeczywistości trasę.

Niski poziom szczegółowości mapy nie pozwala na dokładniejsze zapoznanie się z detalami, choć widać tu wyraźnie, że droga miała biec na południe od Lubawki i Chełmska Śląskiego.

Opracowanie to powstało na bazie przedwojennych niemieckich map, które umożliwiają o wiele dokładniejszą rekonstrukcję tej trasy. Przykładem może być mapa samochodowa Ravensteins⁷. Nie znam daty jej wydania, jednak ukazane tu granice państwowe sugerują, że powstała ona w latach 1938–1939. Z legendy wynika, że Drogę Sudecką, względnie też jej projekt, oznaczono tu literą „S” oraz podwójną czerwoną linią.

Tabela 1. Nazwy miejscowości na opisywanym w artykule odcinku Drogi Sudeckiej.

Nazwa niemiecka:	Nazwa polska:
Schmieberg	Kowary
Städtisch Hermsdorf	Jarkowice
Michelsdorf	Miszkowice
Tschöpsdorf	Szczepanów
Buchwald	Bukówka
Liebau	Lubawka
Dittersbach	Jurkowice (Podgórze)
Ullersdorf	Ulanowice (Podlesie)
Schömburg	Chełmsko Śląskie
Tannengrund	Błaziejów
Voigtsdorf	Wójtowa
Raspenau	Łączna
Friedland	Mieroszów

¹ E. Krause, *Die Sudetenstraße*, [w:] „Schlesischer Gebirgsbote”, nr 14/1963, s. 221.
² Z. Franczukowski, *Wokół genezy Drogi Sudeckiej*, [w:] „Śląski Labirynt Krajoznawczy”, tom 8, 1996, s. 95.
³ T. Przerwa, *Wokół genezy Drogi Sudeckiej – nowe spojrzenie*, [w:] *Znowuż „z kuferkiem i chlebakiem”*, Wrocław 2014, s. 263–276.

⁴ *Von der Iser- zur Sudetengebirgsstraße*, [w:] „Der Wanderer im Riesengebirge”, nr 11/1936, s. 187–188.
⁵ Tamże, s. 188.
⁶ *Mapa samochodowa Dolnego i Górnego Śląska*, Wrocław, b.r.w.
⁷ *Ravensteins Große Rad- und Autokarte Nr. 24: Breslau-Oppeln, Frankfurt-Main*, b.r.w.

Prześledźmy więc przebieg projektowanej Drogi Sudeckiej, poczynając od Kowarskiego Grzbietu, do którego miała ona dochodzić jeszcze nowym śladem od zachodu. Z mapy nie wynika to jednoznacznie, jednak mając na uwadze wcześniejszy opis, można podejrzewać, że miała ona przekroczyć Kowarski Grzbiet istniejącymi już wcześniej drogami prowadzącymi

Fragment powojennej mapy drogowej z zaznaczonym przebiegiem Drogi Sudeckiej

przez Przełęcz Kowarską i Rozdroże Kowarskie. Tutaj Droga Sudecka kierowała się w Dolinę Złotnej, która znajduje się już w powiecie kamiennogórskim. Jeszcze przed Jarkowicami zaczynała ona swój bieg całkiem nowym śladem, równoległym do istniejącej już drogi z Kowar do Lubawki. Na wysokości Miskowic wielkim zakosem przecinała Dolinę Srebrnika, po raz kolejny odbijając na południe w okolicach Szczepanowa. W ten sposób Droga Sudecka omijała Bukówkę i leżące przy niej sztuczne Jezioro Bukowskie. Co ciekawe, zamyśl takiej trasy, a przynajmniej jej dość zbliżonego przebiegu, został zrealizowany w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy to w związku z rozbudową zapory w Bukówce przebudowano szosę z Lubawki do Miskowic⁸.

Następnie Droga Sudecka kierowała się w stronę Lubawki, omijając miasto od południa, tuż za Jurkowicami, czyli dzisiejszą dzielnicą o nazwie Podgórze. Po przekroczeniu drogi z Lubawki do czeskiego Královca trafiała w Góry Krucze, gdzie kierowała się prosto do Kruczej Doliny. Jednak tuż przed nią skręcała w lewo i po przekroczeniu potoku Raba polami pod Kruczą Skałą trafiała do Ulanowic, dziś dzielnicy Lubawki o nazwie Podlesie.

W tym miejscu kończył się nowy ślad Drogi Sudeckiej, która Góry Krucze przekraczała istniejącą już szosą prowadzącą z Lubawki do Chełmska Śląskiego przez Przełęcz Ulanowicką. Jednak przed miasteczkiem Chełmsko Śląskie, mniej więcej tam, gdzie znajduje się Dobre Źródło⁹, ponownie odbijała w prawo od istniejącej drogi i, przecinając wioskę Błazejów, szerokim łukiem omijała Chełmsko Śląskie, by wrócić do niego dopiero za wioską Wójtowa, wówczas już włączoną do miasta. Tutaj też Droga Sudecka zaczynała swój bieg przez Zawory, będące częścią Gór Stołowych, a kolejną miejscowością na jej trasie była Łączna, znajdująca się już na terenie powiatu wałbrzyskiego.

Z opisanej mapy wynika, że według pierwotnych zamierzeń Droga Sudecka teren powiatu kamiennogórskiego miała pokonywać jako szosa biegnąca niemal w całości nowym śladem, jedynie na Przełęczy Kowarskiej i Przełęczy Ulanowickiej planowano wykorzystać istniejące już fragmenty dróg, które zapewne byłyby odpowiednio zmodernizowane.

Pewną ciekawostką jest fakt, że koniec tego kamiennogórskiego odcinka, wiodący z Chełmska Śląskiego do Łącznej, zaczął powstawać jeszcze przed Drogą Sudecką. Do dziś zachował się leżący przy drodze kamień z inskrypcjami z czasów budowy Górskiej Drogi im. Adolfa Hitlera (niem. *Adolf-Hitler-Bergstraße*), bo taką właśnie nazwę miała ta szosa¹⁰. Z wrytej tu daty wynika, że prace były realizowane przez junaków z mioszowskiego obozu RAD i rozpoczęły się w 1933 roku. Brak tu jednak daty ich zakończenia. W realizacji inwestycji brał też udział RAD z Chełmska Śląskiego¹¹.

W literaturze natrafiłem na informację, że droga ta została wybudowana¹² czy też oddana do użytku¹³ w 1939 roku. Z pewnością budowa trwała jeszcze pod koniec września 1938 roku, kiedy to w okolicach Chełmska Śląskiego doszło do kilku starć zbrojnych. Niemiecka prasa informowała 28 września, że w wyniku jednego z nich zginęło czterech czeskich żołnierzy, jednak *pomimo ciągłego ostrzału okolice przerwane prace na Adolf-Hitler-Bergstraße zostały wznowione*¹⁴. Z kolei 29 września inna gazeta relacjonowała: *czeskie wojsko, które na swoim terytorium powyżej Adolf-Hitler-Bergstraße i przy Buttermilchsteig¹⁵ zbudowało gniazda karabinów maszynowych, od poniedziałku wieczorem nieprzerwanie ostrzeliwuje terytorium niemieckie (...). W wyniku dokonanej przez czeskie wojsko bezsensownej strzelaniny we wtorek wieczorem na terytorium Niemiec zginął postrzelony w głowę niemiecki mieszkaniec pogranicza*¹⁶.

Kamień ustawiony przy dawnej Adolf-Hitler-Bergstraße. Współczesne zdjęcia: Marian Gabrowski

⁸ M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, Wrocław 1997, s. 65.

⁹ M. Gabrowski, *Dobre Źródło koło Chełmska Śląskiego*, [w:] „Sudety”, nr 1/2024, s. 36–38.

¹⁰ M. Gabrowski, *Kontrowersyjny kamień Adolfa Hitlera przy dawnej Drodze Sudeckiej*, [w:] „Na Szlaku”, nr 1/2024, s. 15–17.

¹¹ F. Meyer, *Das Schicksal von Schömborg. Grenzlandsorgen im Ziedertal*, [w:] „Schlesischer Gebirgsbote”, nr 18/1966, s. 282.

¹² T. Rzczycki, *Zagadka Drogi Sudeckiej*, Kraków 2013, s. 61.

¹³ J. Potocki, *Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej*, Jelenia Góra 2004, s. 59.

¹⁴ *Deutsches Gebiet unter Dauerfeuer*, [w:] „Ostfriesische Tageszeitung”, 28 września 1938, s. 3.

¹⁵ Szlak ten prowadził z Chełmska Śląskiego do granicy. W 1937 roku na jego początku inaugurowano Plac Donata, patrz: M. Gabrowski, *Plac Donata w Chełmsku Śląskim*, [w:] „Na Szlaku”, nr 11/2023, s. 17–21.

¹⁶ *Deutsches Zollhaus von Tscheken belagert*, [w:] „Posener Tageblatt”, 29 września 1938, s. 4.

Lubawka widziana ze szczytu Kruczej Skály w Górach Kruczych. Czerwoną linią oznaczono planowany przebieg Drogi Sudeckiej

Niemieckie wojsko stacjonujące w 1938 roku na rynku w przygranicznym Chelmsku Śląskim. Zdjęcie: „Schlesischer Gebirgsbote”, nr 1/2000, s. 3

Te „czeskie ataki” budzą nieodparte skojarzenie z wydarzeniami, jakie miały miejsce rok później i dziś są znane jako prowokacja gliwicka. Dokładnie w przeddzień wybuchu drugiej wojny światowej sfingowany przez Niemców atak na radiostację

Kraju Sudeckiego. Być może Niemcy ze względów propagandowych zdecydowali, że Czesi będą ich „atakować” właśnie przy drodze sławiącej swą nazwą imię ich wodza.

W wyniku zajęcia południowej części Sudetów projektanci Drogi Sudeckiej mogli planować jej bieg już po obu stronach gór, wykorzystując również istniejące czeskie drogi. Jedna ze znanych mi prób wskazania zmienionego przebiegu trasy tej szosy pokazuje, że na zachód od powiatu kamiennogórskiego miała ona biec po czeskiej stronie Karkonoszy, a dawną granicę przekroczyć dopiero przez Przełęcz Okraj. Sam odcinek kamiennogórski uległ jedynie drobnej zmianie: z Chełmska Śląskiego droga nie prowadziła do Mieroszowa, lecz od razu za miastem przekraczała granicę i przez Broumov kierowała się do Kotliny Kłodzkiej¹⁷.

Choć Droga Sudecka ostatecznie nigdy nie została ukończona, to na terenie powiatu kamiennogórskiego do dziś istnieją odcinki, które planowano do niej włączyć. Są to przede wszystkim serpentyny na drodze z Przełęczy Kowarskiej do Jarkowic, droga przez Przełęcz Ulanowicką oraz droga z Chełmska Ślą-

Panorama Gór Kruczych widziana z drogi Bukówka–Szczepanów, wybudowanej w miejscu planowanej Drogi Sudeckiej

w Gliwicach miał sprawiać wrażenie działań podjętych przez Polaków, a niemiecka propaganda zamierzała wykorzystać je jako dowód polskich prowokacji i dostarczyć Hitlerowi pretekstu do inwazji na Polskę.

Natomiast w 1938 roku Czesi przez swoje „bezsensowne strzelaniny” mieli prowokować Niemców dokładnie w przeddzień trwającej w dniach 29–30 września konferencji w Monachium. Konferencji, w wyniku której pozwolono Hitlerowi dokonać aneksji przygranicznych terenów Czechosłowacji, tzw.

skiego do Łącznej. Także droga z Przełęczy Okraj do Rozdroża Kowarskiego miała stać się, według późniejszych koncepcji, częścią Drogi Sudeckiej.

Z kolei droga z Bukówki do Szczepanowa wybudowana została w miejscu, gdzie miał powstać nowy odcinek Drogi Sudeckiej. Pobocze tej szosy oferuje dziś jeden z piękniejszych widoków na Góry Krucze. ♦

¹⁷ Z. Franczukowski, dz. cyt., s. 95–97.